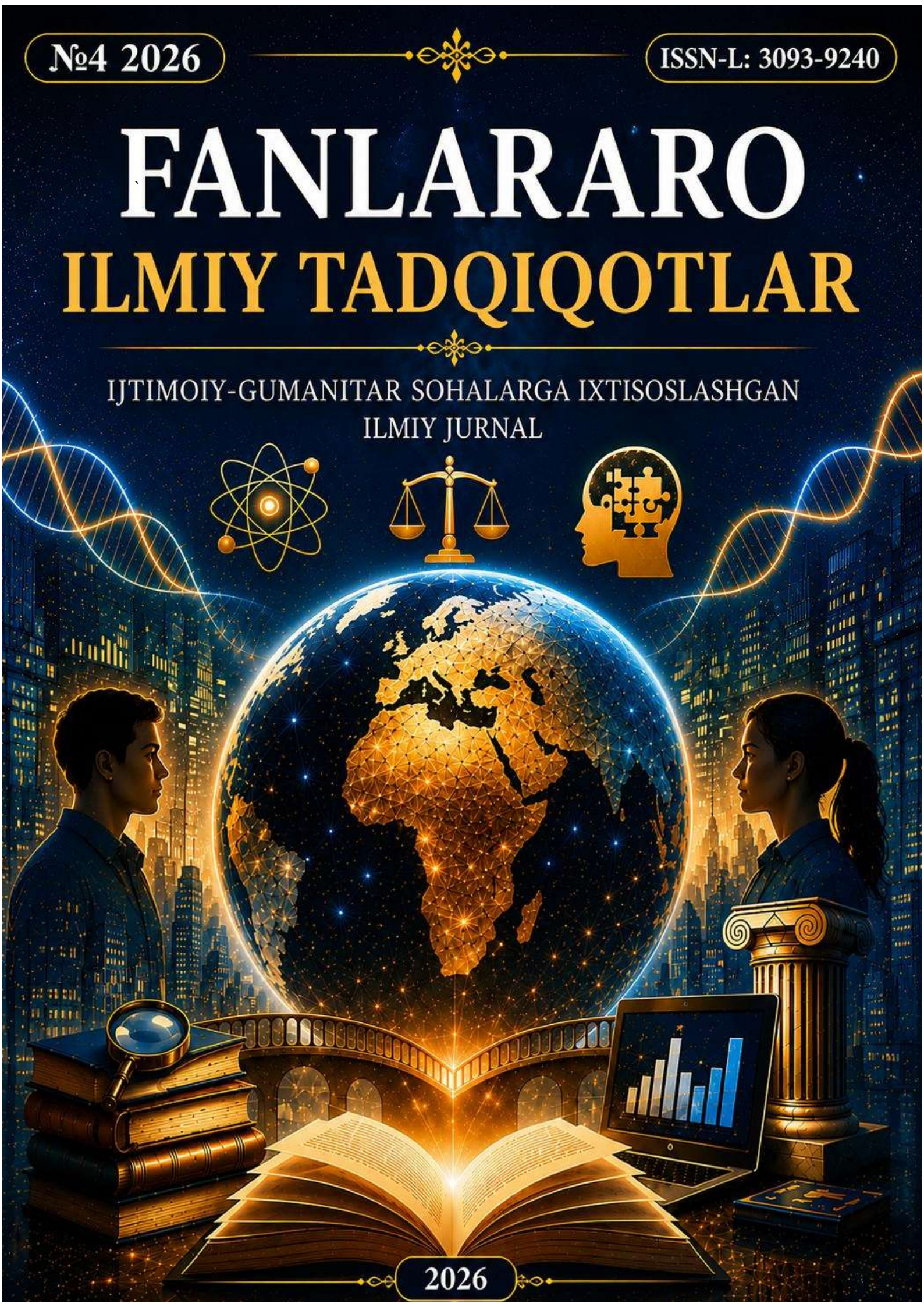
№4 2026

ISSN-L: 3093-9240

FANLARARO ILMIY TADQIQOTLAR

IJTIMOIY-GUMANITAR SOHALARGA IXTISOSLASHGAN ILMIY JURNAL

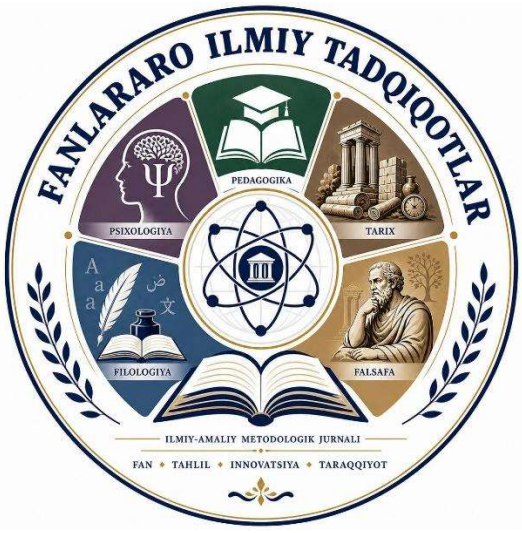

2026

FANLARARO ILMIY TADQIQOTLAR
ilmiy-amaliy metodologik jurnal

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
научно-практический и методологический журнал

INTERDISCIPLINARY SCIENTIFIC RESEARCH
scientific-practical and methodological journal

№4 2026

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyasi tomonidan 2026-yil 5-may sanasida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilib, 1564147-sonli rasmiy guvohnoma asosida faoliyat yuritadi.

BOSH MUHARRIR:
Ashurov Ramzidin Ramazonovich
psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI
Ismatulloyev Abdullo Nasrulloyevich
psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

TAHRIRIYAT KENGASHI:
Rejep Uzyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Blinova Ye.E. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Abdullayeva B.S. – pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Ibragimova G.N. – pedagogika fanlari doktori, professor
Mamurov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Filippova O.G. – pedagogika fanlari doktori, professor (Rossiya)
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari doktori(DSc), professor
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
Umarova N.Sh. – psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ismoilova N.Z. – psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Abdullayeva D.U. – psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Atabayeva N.B. – psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Jabborov X.X. – psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Akramov M.R. – psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Tuychieva S.M. – psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Gadoyeva M.I. – filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Rasulov Z.I. – filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Qurbonboyev A.N. – psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
Taniyeva G. M. – tarix fanlari doktori, professor
Davlatova S.T. – tarix fanlari doktori, professor
Qurbonova M. B. – tarix fanlari nomzodi, professor
Turdiyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Maxmudova D.A. – psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldashev S.R. – psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Botirova D.B. – psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Alimova Ye.G. – psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Джексембаева Г.С. – psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) (Qozog‘iston)
Jalilov N.A.– pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Vahobov A.A. – pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Raxmatova M.M. – filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xalilova R.R. – filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Bobojonov Sh.U. – tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sharipov Sh.F. – tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Bo‘tayev J.Sh. – tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Bobojonova F. X. – tarix fanlari nomzodi, dotsent

Mas’ul muharrir:
Xayitov Xayotjon Xikmat o‘g‘li

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР
Ашуров Рамзидин Рамазонович
доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА
Исматуллоев Абдулло Насруллоевич
доктор философии (PhD) по психологическим наукам

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ
Реджеп Узюрек - доктор психологических наук, профессор (Турция)
Блинова Е.Е. - доктор психологических наук, профессор (Россия)
Стоюхина Н.Ю. - кандидат психологических наук, доцент (Россия)
Абдуллаева Б.С. - доктор педагогических наук (DSc), профессор
Ибрагимова Г.Н. - доктор педагогических наук, профессор
Мамуров Б.Б. - доктор педагогических наук, профессор
Филиппова О.Г. - доктор педагогических наук, профессор (Россия)
Мирзаева Ф.О. - доктор педагогических наук (DSc), профессор
Бафаев М.М. - доктор психологических наук (DSc), доцент
Умарова Н.Ш. - доктор психологических наук (DSc), профессор
Исмоилова Н.З. - доктор психологических наук (DSc), профессор
Абдуллаева Д.У. - доктор психологических наук (DSc), профессор
Атабаева Н.Б. - доктор психологических наук (DSc), профессор
Джабборов Х.Х. - доктор психологических наук (DSc), профессор
Акрамов М.Р. - доктор психологических наук (DSc), профессор
Туйчиева С.М. - доктор психологических наук (DSc), профессор
Гадоева М.И. - доктор филологических наук (DSc), профессор
Расулов З.И. - доктор филологических наук (DSc), профессор
Курбанбоев А.Н. - доктор психологических наук (DSc), доцент
Таниева Г.М. - доктор исторических наук, профессор
Давлатова С.Т. - доктор исторических наук, профессор
Курбанова М.Б. - кандидат исторических наук, профессор
Турдиев Б. - доктор философских наук, профессор
Махмудова Д.А. - доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент
Юлдашев С.Р. - доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент
Ботирова Д.Б. - доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент
Алимова Е.Г. - доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент
Джексембаева Г.С. - доктор философии (PhD) по психологическим наукам (Казахстан)
Жалилов Н.А. - доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент
Вахобов А.А. - доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент
Рахматова М.М. - доктор философии (PhD) по филологическим наукам, доцент
Халилова Р.Р. - доктор философии (PhD) по филологическим наукам, доцент
Бобожонов Ш.У. - доктор философии (PhD) по историческим наукам, доцент
Шарипов Ш.Ф. - доктор философии (PhD) по историческим наукам
Бутаев Ж.Ш. - доктор философии (PhD) по историческим наукам
Бобожонова Ф.Х. - кандидат исторических наук, доцент

Ответственный редактор
Хайитов Хаётжон Хикмат угли

EDITOR-IN-CHIEF
Ashurov Ramzidin Ramazonovich
Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF
Ismatulloyev Abdullo Nasrulloyevich
Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences

EDITORIAL BOARD
Rejep Uzyurek - Doctor of Psychological Sciences, Professor (Türkiye)
Blinova Ye.E. - Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)
Stoyukhina N.Yu. - Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor (Russia)
Abdullaeva B.S. - Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Ibragimova G.N. - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Mamurov B.B. - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Filippova O.G. - Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Russia)
Mirzaeva F.O. - Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Bafaev M.M. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor
Umarova N.Sh. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor
Ismoilova N.Z. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor
Abdullaeva D.U. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor
Atabayva N.B. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor
Jabborov Kh. Kh. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor
Akramov M.R. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor
Tuychieva S.M. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor
Gadoeva M.I. - Doctor of Philological Sciences (DSc), Professor
Rasulov Z.I. - Doctor of Philological Sciences (DSc), Professor
Qurbonboev A.N. - Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor
Tanieva G.M. - Doctor of Historical Sciences, Professor
Davlatova S.T. - Doctor of Historical Sciences, Professor
Kurbonova M.B. - Candidate of Historical Sciences, Professor
Turdiev B. - Doctor of Philosophy Sciences, Professor
Makhmudova D.A. - Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor
Yuldashev S.R. - Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor
Botirova D.B. - Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor
Alimova Ye.G. - Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor
Dzheksembayeva G.S. - Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences (Kazakhstan)
Jalilov N.A. - Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Vahobov A.A. - Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor
Raxmatova M.M. - Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Khalilova R.R. - Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Bobojonov Sh.U. - Doctor of Philosophy (PhD) in Historical Sciences, Associate Professor
Sharipov Sh.F. - Doctor of Philosophy (PhD) in Historical Sciences
Butayev J.Sh. - Doctor of Philosophy (PhD) in Historical Sciences
Bobojonova F.X. - Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Managing Editor
Xayitov Xayotjon Xikmat ugli

TALABALARDA INFORMATSION-ANALITIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL-METODOLOGIK ASOSLARI: TIZIMLI, KOMPETENSIYAVIY VA FAOLIYATLI YONDASHUVLAR

Baydjanov Bekzod Xaitboyevich
Farg‘ona davlat universiteti dotsenti,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: baybekzod@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1580-8569

Annotatsiya. Maqolada talabalarda informatsion-analitik kompetentlikni (IAK) rivojlantirishning konseptual-metodologik asoslari yoritilgan. Tadqiqotning maqsadi tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlarni yagona metodologik o‘zakda integratsiyalovchi konseptual modelni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda ilmiy-pedagogik adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. Natijada IAK tushunchasining mazmuni aniqlashtirildi, uch yondashuvning metodologik funksiyalari qiyosiy tahlil qilindi hamda to‘rt komponent (motivatsion-qadriyatli, kognitiv-informatsion, operatsional-analitik, refleksiv-baholovchi) va 16 indikatordan iborat tuzilmaviy-funksional model asoslandi. Mazkur yondashuvlar integratsiyasi IAKni yaxlit, natijaga yo‘naltirilgan va talabaning faol subyektligi asosida rivojlantirish imkonini beradi. Taklif etilgan modeldan oliy ta’limda diagnostika, o‘quv jarayonini loyihalash va baholashda metodik asos sifatida foydalanish mumkin.

Kalit so‘zlar: informatsion-analitik kompetentlik, tizimli yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatli yondashuv, metodologik asos, tuzilmaviy-funksional model, tanqidiy fikrlash, axborot savodxonligi, oliy ta’lim, indikator, diagnostika, refleksiya.

ОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У СТУДЕНТОВ: СИСТЕМНЫЙ, КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ И ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОДЫ

Аннотация. В статье раскрываются концептуально-методологические основы развития информационно-аналитической компетентности (ИАК) студентов. Цель исследования – разработать концептуальную модель, объединяющую системный, компетентностный и деятельностный подходы в единое методологическое ядро. В качестве методов использованы

теоретический анализ научно-педагогической литературы, сравнение, обобщение, систематизация и моделирование. В результате уточнено содержание понятия ИАК, проведён сравнительный анализ методологических функций трёх подходов и обоснована структурно-функциональная модель, включающая четыре компонента (мотивационно-ценностный, когнитивно-информационный, операционально-аналитический, рефлексивно-оценочный) и шестнадцать индикаторов. Сделан вывод о том, что интеграция названных подходов позволяет развивать ИАК целостно, с ориентацией на результат и опорой на активную субъектную деятельность студента. Модель может быть использована для диагностики, проектирования учебного процесса и оценивания в высшей школе.

Ключевые слова: информационно-аналитическая компетентность, системный подход, компетентностный подход, деятельностный подход, методологическая основа, структурно-функциональная модель, критическое мышление, информационная грамотность, высшее образование, индикатор, диагностика, рефлексия.

CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR DEVELOPING STUDENTS' INFORMATION-ANALYTICAL COMPETENCE: SYSTEMIC, COMPETENCY-BASED, AND ACTIVITY-BASED APPROACHES

Abstract. The article examines the conceptual and methodological foundations for developing students' information-analytical competence (IAC). The study aims to develop a conceptual model that integrates systemic, competency-based, and activity-based approaches within a unified methodological core. The methods include theoretical analysis of scientific and pedagogical literature, comparison, generalization, systematization, and modelling. The study clarifies the content of IAC, comparatively analyses the methodological functions of the three approaches, and substantiates a structural-functional model comprising four components (motivational-value, cognitive-informational, operational-analytical, and reflexive-evaluative) and sixteen indicators. The integration of these approaches enables IAC to be developed holistically, with a focus on outcomes and students' active agency. The proposed model can serve as a methodological basis for diagnostics, instructional design, and assessment in higher education.

Keywords: information-analytical competence, systemic approach, competency-based approach, activity-based approach, methodological basis, structural-functional model, critical thinking, information literacy, higher education, indicator, diagnostics, reflection.

KIRISH

Raqamli transformatsiya, ochiq axborot muhitlari va generativ sun’iy intellekt vositalarining jadal rivojlanishi zamonaviy oliy ta’lim oldiga yangi vazifalarni qo‘ymoqda. Bugungi talaba axborot tanqisligidan ko‘ra, axborot oqimining haddan tashqari ko‘pligi, turli sifat darajasi va ishonchlilik muammosi bilan ko‘proq to‘qnashadi. Shu bois axborotni izlash va o‘zlashtirishning o‘zi yetarli bo‘lmay, uni tanqidiy baholash, tahlil qilish, sintezlash hamda dalillarga asoslangan qaror qabul qilish qobiliyati, ya’ni informatsion-analitik kompetentlik (IAK), mutaxassis tayyorlashning muhim natijalaridan biriga aylanmoqda. Zamonaviy tadqiqotlarda axborot ehtiyojini aniqlash, ma’lumotni topish, baholash, tartibga solish va undan mas’uliyatli foydalanish axborot savodxonligining asosiy tarkibiy jihatlari sifatida qayd etiladi [12].

O‘zbekistonda ta’lim, ilm-fan va raqamli transformatsiyani yangi bosqichga olib chiqishga qaratilgan davlat siyosati, xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF–21-son Farmoni bilan yangilangan “O‘zbekiston – 2030” strategiyasida oliy ta’lim bilan qamrovni kengaytirish va mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish, oliy ta’lim muassasalarida ilmiy tadqiqotlar samaradorligini kuchaytirish, kutubxona fondlaridan elektron foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektni rivojlantirish bo‘yicha aniq maqsadli ko‘rsatkichlar belgilangan [13]. Mazkur ustuvor vazifalar talabalarning axborotni izlash, saralash, ishonchliligini baholash, tahlil qilish, tizimlashtirish va undan asoslangan xulosalar chiqarishda foydalanish qobiliyatlarini rivojlantirish zaruratini kuchaytiradi. Biroq amaliyotda IAKni rivojlantirish ko‘pincha ayrim ko‘nikmalarni, masalan, kompyuter savodxonligi yoki axborot manbalarini izlash malakasini shakllantirish bilan cheklanib, kompetentlikning yaxlit va ko‘p komponentli tabiati yetarli darajada e’tiborga olinmaydi.

Ilmiy adabiyotlarda IAKning ayrim tarkibiy qismlari – axborot savodxonligi, tanqidiy fikrlash va raqamli kompetentlik yetarlicha yoritilgan bo‘lsa-da, tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlarni yagona metodologik asos sifatida integratsiyalash masalasi yetarli darajada tadqiq etilmagan. Ko‘p hollarda ushbu yondashuvlar bir-biridan ajratilgan holda qo‘llanadi, natijada IAK modeli tuzilmaviy yaxlitlik, natijaviylik va subyekt faoliyatini bir vaqtning o‘zida to‘liq qamrab olmaydi.

Tadqiqot maqsadi – tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlarni integratsiyalagan holda talabalarda IAKni rivojlantirishning konseptual-metodologik asoslarini nazariy jihatdan asoslash va uning tuzilmaviy-funksional modelini ishlab chiqish.

Maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi:

1) “informatsion-analitik kompetentlik” tushunchasining mohiyatini aniqlashtirish;

2) tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlarning metodologik funksiyalarini qiyosiy tahlil qilish;

3) uch yondashuv integratsiyasiga asoslangan konseptual model va uning komponent-indikator tuzilmasini asoslash;

4) modelning oliy ta’lim amaliyotida qo‘llanish yo‘nalishlarini belgilash.

MAVZUNING O‘RGANILGANLIGI VA METODOLOGIYASI

Tadqiqot muammosining nazariy asoslari uch yo‘nalishda o‘rganildi. Birinchidan, metodologik yondashuvlarning fundamental manbalari tahlil qilindi. Tizimli yondashuvning umumnazariy asoslari L.fon Bertalanfining umumiy tizimlar nazariyasi hamda I.V.Blauberg va E.G.Yudinning tizimli tadqiqot metodologiyasiga oid ishlarida ishlab chiqilgan [1; 2]. Ushbu yondashuv pedagogik obyektni o‘zaro bog‘liq elementlardan tashkil topgan va yaxlit sifatga ega tizim sifatida ko‘rishni taqozo etadi.

Kompetensiyaviy yondashuv doirasida “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalari, ularning tuzilmasi hamda ta’lim natijasi sifatidagi maqomi A.V.Xutorskoy, I.A. Zimnyaya, V.A. Bolotov, V.V.Serikov va E.F.Zeer kabi olimlar tomonidan asoslangan [3–6]. I.A.Zimnyaya kompetensiyalarni shaxsning ichki, potensial psixologik tuzilmalari bilim, tasavvur, harakat dasturlari va qadriyatlar tizimi sifatida talqin qilib, ular faoliyatda namoyon bo‘ladigan kompetentlikka aylanishini ta’kidlaydi [4]. V.A. Bolotov va V.V.Serikov kompetentlik tayyor bilimni o‘zlashtirishning bevosita natijasi emas, balki shaxsning faoliyat va o‘z-o‘zini rivojlantirish tajribasi bilan bog‘liq sifat ekanligini asoslaydi [5]. Faoliyatli yondashuv L.S.Vigotskiyning madaniy-tarixiy nazariyasi, A.N.Leontyevning faoliyat nazariyasi hamda P.Ya. Galperinning aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish konsepsiyasiga tayanadi [7–9]. Ushbu yondashuvga ko‘ra, shaxs kompetentligi tayyor bilimlarni uzatish orqali emas, balki maqsadli va mazmunli faoliyat jarayonida, tashqi harakatlarning ichki aqliy harakatlarga aylanishi orqali shakllanadi [8; 9].

Ikkinchidan, bevosita informatsion-analitik kompetentlik muammosiga bag‘ishlangan zamonaviy tadqiqotlar ko‘rib chiqildi. Adabiyotlarda IAK axborot ehtiyojini aniqlash, axborotni izlash, saralash, qayta ishlash, tahlil qilish, ishonchliligini baholash va natijalar asosida asoslangan qaror qabul qilish bilan bog‘liq integrativ qobiliyat sifatida talqin etiladi [11; 12]. O‘qituvchining raqamli kompetentligi talabalarning informatsion-analitik kompetentligini rivojlantirishga ta’sir qiluvchi muhim pedagogik omillardan biri sifatida ko‘rsatiladi [10].

Shuningdek, tanqidiy fikrlash axborotni tahlil qilish, dalillarni baholash va asoslangan xulosaga kelish jarayonini ta’minlaydigan IAKning muhim kognitiv mexanizmi sifatida qaraladi [12].

Uchinchidan, tadqiqotlar tahlili aksariyat ishlarda mazkur yondashuvlar alohida qo‘llanishini, ularni yagona metodologik asos doirasida funksional jihatdan birlashtirishga qaratilgan konseptual ishlanmalar esa yetarli emasligini ko‘rsatdi. Mazkur ilmiy bo‘shliq tadqiqotning konseptual yo‘nalishi va ilmiy yangiligini belgilaydi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi. IAKni rivojlantirishda tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlar bir model doirasida funksional taqsimot asosida integratsiyalandi; IAKning to‘rt komponenti va ularni ifodalovchi 16 indikator o‘zaro bog‘liq tizim sifatida asoslandi. Taklif etilgan yechim metodologik yondashuvlarni alohida qo‘llashdan farqli ravishda tuzilma, natija va faoliyat mexanizmini yagona konseptual o‘zakda birlashtiradi.

Ish nazariy tadqiqot xususiyatiga ega bo‘lib, unda ilmiy-pedagogik, psixologik va uslubiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish; qiyosiy tahlil (uch yondashuvning metodologik funksiyalarini solishtirish); umumlashtirish va tizimlashtirish (IAK tuzilmasini aniqlash); modellashtirish (konseptual-metodologik va tuzilmaviy-funksional modelni loyihalash) metodlaridan foydalanildi. Modelning ichki izchilligi mantiqiy-tuzilmaviy tahlil asosida ta’minlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariy tahlil natijasida IAK quyidagicha ta’riflandi: informatsion-analitik kompetentlik — bu shaxsning axborot ehtiyojini aniqlash, tegishli axborotni izlash va tanlash, uning ishonchliligini tanqidiy baholash, tahlil va sintez qilish, natijalarni asoslangan qaror va mahsulotga aylantirish, shuningdek, o‘z axborot faoliyatini refleksiv boshqarish qobiliyati va tayyorligini ifodalovchi integrativ shaxsiy sifat. Ushbu ta’rif kompetentlikning bilim (kognitiv), harakat (operatsional) hamda shaxsiy-qadriyatli (motivatsion-refleksiv) jihatlarini yaxlit holda birlashtiradi. Har bir yondashuv IAKni rivojlantirish jarayonida o‘ziga xos va bir-birini to‘ldiruvchi metodologik funksiyani bajaradi. Ularning qiyosiy tahlili 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

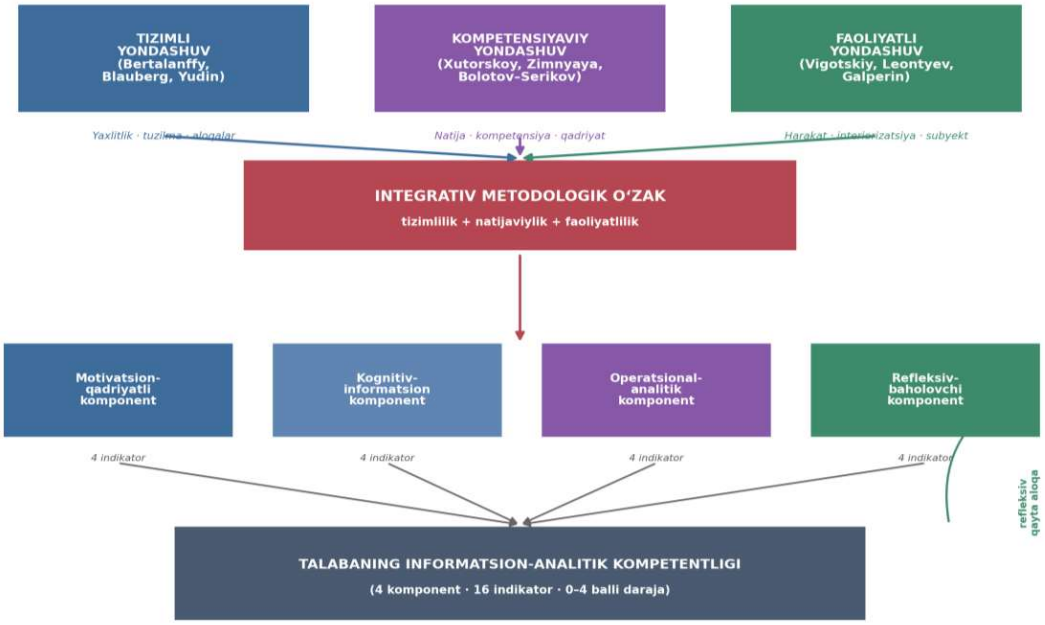
Tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlarning IAKni rivojlantirishdagi metodologik funksiyalari

Yondashuv	Yetakchi vakillari	Metodologik funksiyasi	IAKni rivojlantirishga hissasi
Tizimli	L.Bertalanfi; I.V.Blauberg, E.G.Yudin	Obyektni yaxlit, o‘zaro bog‘liq elementlar tizimi sifatida ko‘rish; “butun–qism” munosabatlarini aniqlash	IAKni ajralmas komponentlar tizimi sifatida modellashtirish; tuzilmaviy yaxlitlik va ichki aloqalarni ta’minlash
Kompetensiyaviy	A.V.Xutorskoy; I.A.Zimnyaya; V.A.Bolotov, V.V.Serikov; E.F. Zeer	Ta’lim natijasini “kompetensiya/kompetentlik” kategoriyalarida belgilash; nazariy bilimdan amaliy qobiliyatga o‘tish	IAKni o‘lchanadigan natija sifatida ifodalash; indikatorlar va daraja mezonlarini asoslash
Faoliyatli	L.S.Vigotskiy; A.N.Leontyev; P.Ya.Galperin	Kompetentlikni faoliyat jarayonida shakllantirish; talabani faol subyekt sifatida ko‘rish	IAKni real analitik topshiriqlar va loyihalar jarayonida rivojlantirish; nazariy bilimni faol amaliyot bilan bog‘lash

1-jadvaldan ko‘rinadiki, tizimli yondashuv IAK modelining tuzilmaviy yaxlitligini ta’minlaydi, kompetensiyaviy yondashuv uni o‘lchanadigan ta’lim natijasi sifatida ifodalaydi, faoliyatli yondashuv esa kompetentlikni real faoliyat jarayonida shakllantirish mexanizmini belgilaydi. Uchala yondashuv bir-birini istisno qilmaydi; aksincha, IAKning tuzilma, natija va jarayon kabi o‘zaro bog‘liq qirralarini qamrab olib, yaxlit metodologik asosni tashkil etadi.

Uch yondashuv sintezi asosida IAKni rivojlantirishning konseptual-metodologik o‘zagi shakllantirildi (1-rasm). Modelning mantiqiy izchilligi quyidagicha: yondashuvlar integrativ metodologik o‘zakni hosil qiladi; ushbu o‘zak IAKning to‘rt komponentini belgilaydi; har bir komponent to‘rtta indikator orqali operatsionallashtiriladi; refleksiv qayta aloqa esa rivojlantirish jarayonining uzluksiz takomillashuvini ta’minlaydi.

Informatsion-analitik kompetentlikni rivojlantirishning konseptual-metodologik o‘zagi

1-rasm. Talabalarda IAKni rivojlantirishning konseptual-metodologik modeli

Tizimli yondashuv talabiga muvofiq IAK to‘rtta o‘zaro bog‘liq komponentga ajratildi; kompetensiyaviy yondashuv talabiga muvofiq har bir komponent o‘lchanadigan indikatorlar bilan ta’minlandi; faoliyatli yondashuv talabiga muvofiq esa indikatorlar aniq analitik harakatlar shaklida ifodalandi. Model 2-jadvalda batafsil keltirilgan.

2-jadval

IAKning tuzilmaviy-funksional modeli: komponentlar, indikatorlar va yetakchi metodologik asos

Komponent	Indikatorlar (4 ta)	Yetakchi metodologik asos
Motivatsion-qadriyatli	Axborot bilan ishlashga qiziqish va ichki motivatsiya Akademik halollik va axborot etikasiga sadoqat Informatsion mustaqillik va tashabbuskorlik O‘z-o‘zini rivojlantirishga yo‘naltirilganlik	Kompetensiyaviy yondashuv (qadriyat–motiv ustuvorligi)
Kognitiv-informatsion	Axborot ehtiyojini aniqlash va aniq ifodalash Axborotni izlash va manbalarni maqsadli	Tizimli yondashuv (tuzilma va aloqalar)

	tanlash Manbalar ishonchliligi va dolzarbligini baholash Axborotni tizimlashtirish va tuzilmalash	
Operatsional-analitik	Ma’lumotlarni tahlil va sintez qilish Tanqidiy baholash va faktlarni tekshirish (faktcheking) Dalilga asoslangan xulosa va qaror qabul qilish Raqamli va analitik vositalardan foydalanish	Faoliyatli yondashuv (analitik harakat)
Refleksiv-baholovchi	Faoliyatni rejalashtirish va o‘z-o‘zini nazorat qilish Natija va jarayonni refleksiv baholash Xatolarni aniqlash va tuzatish Axborotni etik va mas’uliyatli taqdim etish	Faoliyatli + kompetensiyaviy yondashuv (refleksiya)

Taklif etilayotgan 4×4 tuzilma (jami 16 indikator) IAKni nazariy jihatdan yaxlit va amaliy jihatdan o‘lchanadigan tizim sifatida ifodalaydi. Har bir indikatorni keyingi bosqichlarda 0–4 balli analitik rubrika asosida baholash mumkin; bu talabaning rivojlanish darajasini miqdoriy va sifat jihatidan aniqlash imkonini beradi. Bunday operatsionallashtirish diagnostikadan individual rivojlanish trayektoriyasini loyihalashgacha bo‘lgan pedagogik qarorlar uchun metodik asos yaratadi. Taklif etilgan model IAKni axborot savodxonligi va tanqidiy fikrlash bilan bog‘laydigan zamonaviy yondashuvlar [11; 12] hamda kompetensiyaviy va faoliyatli metodologiyaning fundamental qoidalari [3–9] bilan uyg‘unlashadi. Modelning yangiligi shundaki, uch yondashuv ketma-ket emas, balki funksional taqsimot tamoyili asosida integratsiyalangan: tizimli yondashuv tuzilmaviy yaxlitlikni, kompetensiyaviy yondashuv natijaning o‘lchanuvchanligini, faoliyatli yondashuv esa kompetentlikning shakllanish mexanizmini ta’minlaydi. Shu tariqa tuzilma, natija va jarayon o‘rtasidagi metodologik uzviylik ta’minlanadi. Modelning asosiy cheklovi uning hozircha nazariy asoslash bosqichida ekanligidir; uning validligi, ishonchliligi va diagnostik aniqligi empirik hamda psixometrik tekshiruvni talab qiladi.

Modelning nazariy ahamiyati IAKni uch metodologik yondashuv integratsiyasida izohlash hamda uning komponent-indikator tuzilmasini aniqlashtirish bilan belgilanadi. Amaliy ahamiyati esa 16 indikator asosida

diagnostik vositalar, analitik rubrikalar va individual rivojlanish trayektoriyalarini ishlab chiqish uchun metodik asos bo‘la olishida namoyon bo‘ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O‘tkazilgan nazariy tadqiqot quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini berdi:

1. Informatsion-analitik kompetentlik integrativ shaxsiy sifat bo‘lib, axborot ehtiyojini aniqlash, axborotni izlash, baholash, tahlil va sintez qilish, dalillarga asoslangan qaror qabul qilish hamda mazkur faoliyatni refleksiv boshqarish qobiliyatlarini birlashtiradi. Uni alohida ko‘nikmalar yig‘indisiga qisqartirish metodologik jihatdan yetarli emas.

2. Tizimli, kompetensiyaviy va faoliyatli yondashuvlar bir-birini istisno qilmaydi, balki IAKning tuzilma, natija va jarayon jihatlarini qamrab oluvchi yagona metodologik asosni tashkil etadi.

3. Uch yondashuv integratsiyasi asosida to‘rt komponent (motivatsion-qadriyatli, kognitiv-informatsion, operatsional-analitik, refleksiv-baholovchi) va 16 indikatordan iborat tuzilmaviy-funksional model asoslandi. Model yaxlit va o‘lchanadigan tizim sifatida 0–4 balli analitik rubrika orqali operatsionallashtirilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Bertalanffy L. von. General System Theory: Foundations, Development, Applications. - New York: George Braziller, 1968. – 289 p.
2. Блауберг И.В., Юдин Э.Г. Становление и сущность системного подхода. - М.: Наука, 1973. - 270 с.
3. Хуторской А.В. Методологические основания применения компетентностного подхода к проектированию образования // Высшее образование в России. - 2017. - № 12 (218). - С. 85-91.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции - новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. - 2003. - № 5. - С. 34-42.
5. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. - 2003. - № 10. - С. 8-14.
6. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к образованию // Образование и наука. - 2005. - № 3 (33). - С. 27-40.
7. Выготский Л.С. Педагогическая психология / под ред. В.В. Давыдова. - М.: Педагогика, 1991. - 480 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М.: Политиздат, 1975. - 304 с.
9. Гальперин П.Я. Психология как объективная наука / под ред. А.И. Подольского. - М.: Институт практической психологии; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1998. - 480 с.

10. Baydjanov B.X. Teacher's Digital Competences as a Factor in the Development of Students' Information-Analytical Competence // American Journal of Social and Humanitarian Research. - 2025. - Vol. 6, No. 3. - P. 499-506.

11. Fomkina E., Koshova O., Shurduk A. Peculiarities of Formation of Information and Analytical Competence of Students of Higher Education Establishment in the Study of Natural Sciences. - Zenodo, 2020.

12. Tripon C. Information Literacy in Engineering Education // Digital Equity and Literacy. - London: IntechOpen, 2025. - P. 1-24.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 16-fevraldagi PF-21-son «Mamlakat taraqqiyotining 2030-yilgacha mo‘ljallangan ustuvor yo‘nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo‘shimcha chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmoni // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi (Lex.uz).

SUDGA OID PSIXOLOGIK EKSPERTIZANING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MUAMMOLARI Elov Ziyodullo Sattorovich	6
OILADAGI NIZOLARNI HAL ETISHDA MEDIATORLIK FAOLIYATINING AHAMIYATI Ibaydullayeva Umida Rustamjonovna	14
MUSTAQILLIKNING 35 YILI: ICHKI ISHLAR ORGANLARI TIZIMIDAGI ISLOHOTLAR VA XALQCHIL-PROFESSIONAL XIZMATNING YANGI BOSQICHI Tursunova Ozoda Abdullayevna	22
ICHKI ISHLAR ORGANLARI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH TIZIMIDA YANGI BOSQICH: TA'LIM SIFATI, INNOVATSION YONDASHUVLAR VA DUAL TA'LIM INTEGRATIV MODELI Shermatova Nazokat Safarovna	28
AXBOROT ISTEMOLI MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI (TALABALAR MISOLIDA) Ramazonov Jahongir Djalolovich	34
O'SPIRINLARDA KIBERBULLINGNING PROFILAKTIKASI VA PSIXOKORREKSION IMKONIYATLARI Ibodova Gulimehr Inoyat qizi	46
GLOBALLASHUVNING SHAXS SHAKLLANISHIGA TA'SIRINING PEDAGOGIK PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI Raxmatova Zamira Baxtiyorovna	56
O'SPIRINLIK YOSHI DAVRIDA SUITSIDAL XULQ MUAMMOSINING PSIXOLOGIK TADQIQOTLARDA O'RGANILGANLIK HOLATI Sadilloyev Odiljon Oripovich	63
JAZO MUDDATINI O'TAYOTGAN SHAXSLARGA TA'SIR ETADIGAN IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TA'SIRLAR Manzitov Baxtiyor Tolibovich	72

BIOLOGIYA TA'LIMIDA O'QUVCHILARNING BILIM VA KOMPETENSIYALARINI BAHOLASHNI PEDAGOGIK KVALIMETRIYA VA ZAMONAVIY PSIXOMETRIK YONDASHUVLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH **Boyxonov Islomjon Abduqaxxor o'g'li**	**79**
TALABALARDA INFORMATSION-ANALITIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING KONSEPTUAL-METODOLOGIK ASOSLARI: TIZIMLI, KOMPETENSIYAVIY VA FAOLIYATLI YONDASHUVLAR **Baydjanov Bekzod Xaitboyevich**	**91**
O'QUVCHILARDA KREATIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI **Axmedova Gavhar Faxriddinovna**	**101**
QASHQADARYO VOHASI HUNARMANDCHILIGI BILAN BOG'LIQ QO'SHIQLAR VA ULARNING ANTROPOLOGIK TAHLILI **Davlatova Saodat Tilovberdiyevna**	**109**
YALDO KECHASI ANANAVIY TAQVIM MAROSIMINING ETNOLOGIK TAHLILI **Qurbonova Manzila.,** **Bobojonov Shavkat**	**116**
BUXORO MODDIY MADANIY MEROSINI MUZEYLASHTIRISHDA OBIDALARDAGI ASTRONOMIK BELGILARNING O'RNI **Tuksanova Zilola**	**132**
QORAQALPOQ, TURKMAN VA INGLIZ ERTAKLARIDA OBRAZLI NUTQNING MILLIY MODELLARI: FRAZEOLOGIZM, RANG VA MAISHIY TIMSOLLAR **Jepbarova Sayat Kurbanmiratovna**	**138**
INGLIZ VA QORAQALPOQ TILLARIDAGI ONIM KOMPONENTLI FRAZEOLOGIZMLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI **Koyshekenova Tatyana Kenesarievna**	**144**
LINGVOSEMIOTIKANING FAN SIFATIDA SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI **Nurmatova Sadbarxon Erkinovna**	**151**

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR VAZIRLIGI HUZURIDAGI
AXBOROTLASHTIRISH VA TELEKOMMUNIKASIYALAR SOHASIDA NAZORAT INSPEKSIYASI

ГУВОҲНОМА

№1564147 Фаол

"FANLARARO ILMIY TADQIQOTLAR" MAS'ULIYATI CHEKLANGAN JAMIYAT

Оммавий ахборот воситаси давлат рўйхатидан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳнома

ЛИЦЕНЗИЯ РЕЕСТРИ БЎЙИЧА ТАРТИБ РАҚАМИ
C-5669890

СТИР (СОЛИҚ ТЎЛОВЧИНИНГ ИДЕНТИФИКАЦИОН РАҚАМИ)
312386344

АМАЛ ҚИЛИШ МУДДАТИ
05.05.2026дан - - чексиз

ЖОЙЛАШГАН МАНЗИЛИ (ПОЧТА МАНЗИЛИ)
Тошкент шаҳри, Сирғали тумани, Янги Бунёдобод МФЙ, Сергели 6а мавзеси, 8-уй, 148-хонадон

ВАКОЛАТЛИ ОРГАН
Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги ҳузуридаги Ахборотлаштириш ва телекоммуникациялар соҳасида назорат инспекцияси

05.05.2026 18:22
TAQDIM ETILGAN SANA

Гувоҳнома **№1564147**

Faoliyat turi

Оммавий ахборот воситаси сифатида фаолиятни амалга ошириш

Qo'shimcha ma'lumotlar

ҚЎШИМЧА МАЪЛУМОТЛАР

Оммавий ахборот воситасининг номи	Fanlararo ilmiy tadqiqotlar
Оммавий ахборот воситасининг тили	o'zbek, rus va ingliz tili
Оммавий ахборот воситасининг тури	Журнал

ТАРҚАТИЛИШ ҲУДУДИ ВА ШАКЛИ

Тарқатилиш ҳудуди ва шакли	Республика миқёсида
Viloyat	
Тарқатилиш шакли	Онлайн

License SYSTEM

05.05.2026 18:22
TAQDIM ETILGAN SANA

Materiallar ko‘chirib bosilganda **“Fanlararo ilmiy tadqiqotlar”** jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart.

***

Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.
Ilmiy maqolalar tahririyat tomonidan ko‘rib chiqiladi. Tahririyat a’zolarining jurnal ruknlariga mos kelmagan, ko‘rsatilgan talablarga mos bo‘lmagan maqolalarni nashr qilmaslik huquqi bor.

***

“Fanlararo ilmiy tadqiqotlar” jurnali 05.05.2026-yildan O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi huzuridagi Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyasi tomonidan 2026-yil 5-may sanasida davlat ro‘yxatidan o‘tkazilib, 1564147-sonli rasmiy litsenziya asosida faoliyat yuritadi.

***

Yuborilgan maqolalarning barchasi “Antiplagiat” tizimida tekshiriladi.
Jurnalda nashr etilgan materiallar va ma’lumotlarning to‘g‘riligiga mualliflar mas’ul.

“Fanlararo ilmiy tadqiqotlar” ilmiy-amaliy metodologik jurnali barcha ta’lim muassasalari va ilmiy izlanuvchilarni hamkorlikka chorlaydi.

Muassis: “Fanlararo ilmiy tadqiqotlar” MCHJ
Tahririyat manzili: Toshkent shahar Sergili tumani Yangi Bunyodobod MFY 8-uy
https://fanlararotadqiqotlar.uz/